

Motion till riksdagen 2024/25:2130

av Sanna Backeskog m.fl. (S)

Stopp för den fria etableringsrätten inom primärvården

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att lagen om valfrihetssystem ska ses över för att ge primärvårdshuvudmännen större möjligheter att styra över etableringar av nya vårdenheter, med målet att bättre möta primärvårdsbehoven inom länen, och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Alla ska erbjudas en behovsanpassad hälso- och sjukvård av god kvalitet. En sådan vård ska vara jämlik, jämställd och tillgänglig. Detta är en grundförutsättning i den socialdemokratiska välfärdsmodellen.

Fri skattefinansierad sjukvård ger befolkningen en bättre hälsa, minskar orättvisa hälsoklyftor och leder till de bästa medicinska resultaten. Det finns emellertid mycket att göra för att bättre nå målet om en mer jämlik och rättvis sjukvård.

Den svenska hälso- och sjukvården är ännu ojämlik både avseende tillgång och utfall. Den vård och behandling som erbjuds befolkningen är beroende av bostadsort, om den enskilde är man eller kvinna, vilken utbildningsnivå och årsinkomst den enskilde har, om personen är född i Sverige, vilken åldersgrupp den enskilde tillhör eller om den enskilde utöver den somatiska sjukdomen har en psykiatrisk diagnos eller en funktionsnedsättning. Dessutom är ojämlikheterna stora och bestående.

Utifrån grundläggande socialdemokratiska principer om rättvisa, social utjämning och solidaritet kan en sådan situation, mitt i kärnan av den svenska välfärden, aldrig accepteras.

Sjukvård visar sämre resultat när det gäller patienternas egen upplevelse av vårdens förmåga att ge information och stöd, att göra patienten delaktig i sin egen vård. Sjukvården är också alltför koncentrerad till akutsjukhus och specialistvård. För att bibehålla eller öka kvaliteten i sjukvården måste organisation och synsätt förnyas.

Vården måste komma närmare människorna via hälsocentraler, specialistmottagningar, mobila team och digitala lösningar till patienternas egna hem. Mer av vård som idag ges vid sjukhusen måste erbjudas vid hälsocentralerna. En stark primärvård har goda möjligheter att bidra till en jämlik hälsa i befolkningen. Därför ska primärvården vara basen i utvecklingen av sjukvården. Det finns således skäl att uppmärksamma problem inom vårdnivån.

Ett allvarligt hinder för att primärvårdsenheterna hälsocentral/vårdcentral har svårt att fylla kraven på tillgänglighet och närhet är den fria etableringsrätten för privata aktörer inom primärvården (regleras i lagen om valfrihetssystem, LOV).

När en privat aktör uppfyller huvudmannens krav och startar en primärvårdsenhet blir huvudmannen skyldig att ersätta ägaren av den nya enheten. Huvuddelen av finansieringen till primärvårdsenheterna sker via listning. För varje listad medborgare får enheten en fast summa per månad av huvudmannen. Om medborgaren väljer att byta enhet så förlorar enheten ersättningen från huvudmannen. Den fria etableringsrätten kan beskrivas som att ersättningen följer medborgaren men finansieringen av vårdcentralerna sker främst via skatter.

Sedan införandet av den fria etableringsrätten har studier pekat på att privata företag i högre grad etablerar primärvårdsenheter i socioekonomiskt starkare bostadsområden. Flera studier visar att högre socioekonomisk status har ett samband med bättre hälsa och att det främst är personer med högre socioekonomisk status som nyttjar valfriheten att välja var de ska få vård.

Det finns tecken på att landsbygd skulle ha färre primärvårdsenheter relativt städer, på grund av svårigheter med kompetensförsörjningen till enheter på landsbygd/mindre orter.

Huvudmännen får inte neka en privat etablering av en primärvårdsenhet. Den fria etableringsrätten gör att de ytterst ansvariga (sistahandsansvar) inte fullt ut kan säkerställa att primärvården tillfredsställer mänskliga och medicinska behov.

I Gävleborg valde den privata vårdgivaren på orten Ljusne att lämna. Plötsligt stod människorna där utan möjlighet till primärvård. En särskild utredning har visat att det föreligger behov av primärvård i Ljusne, av medicinska skäl, av socioekonomiska skäl och av transportskäl. Vid de större orterna i länet finns flera hälsocentraler, inte minst privata.

Hittills har ingen privat aktör visat intresse för etablering i Ljusne. Huvudmannen Region Gävleborg har inte ekonomiska eller personella resurser att öppna hälsocentral på orten. Inte heller är det tillåtet för huvudmannen att styra nya privata etableringar till Ljusne eller avvisa nya etableringar till städerna.

Sanna Backeskog (S)

Patrik Lundqvist (S)

Kristoffer Lindberg (S)

Linnéa Wickman (S)